

Grote hoefijzerneus

Rhinolophus ferrumequinum

De grote hoefijzerneus heeft een lichte, grijsbruine rugvacht en een iets lichtere buik. Net als de kleine hoefijzerneus ontleent hij zijn naam aan de hoefijzervormige neus. De grote hoefijzerneus is echter met een gewicht tot 34 g drie keer zwaarder, en ook de spanwijdte, tot 40 cm, is beduidend groter. De kop-romplengte bedraagt tot 71 mm (SCHÖBER & GRIMMBERGER 1998). Met de brede ronde vleugels is het dier zeer wendbaar en kan hij goed in dichte vegetatie manoeuvreren. De echolocatie bestaat uit lange pulsen op een constante toonhoogte, die op de detector klinken als een intrigerende fluittoon.

Leefomgeving

Grote hoefijzerneuzen jagen boven begraasde weilanden en in loofbos en gemengd bos. Ze houden van structuurrijk landschap en mijden akkerland (FLANDERS & JONES 2009, RANSOME ET AL. 1997). De verblijfplaatsen bevinden zich in het noorden van Europa in warme open ruimten, zoals zolders van kerken en oude boerderijen. De grootste afstand die vrouwtjes afleggen tussen de kolonie en het jachtgebied bedraagt vier kilometer (FLANDERS & JONES 2009). Ze overwinteren in verlaten mijnen, grotten, forten en kelders. Overwinteraars in de Zuid-Limburgse onderaardse mergelgroeven zochten vooral de diepe en relatief warme delen van de gangenstelsels op.

Voedsel

In Groot-Brittannië bestaat het menu in het voorjaar vooral uit meikevers en grote mestkevers, en in de zomer uit grote nachtvlinders en kleine mestkevers (RANSOME ET AL. 1997).

Areaal

De noordgrens van het areaal is in de tweede helft van de twintigste eeuw steeds verder naar het zuiden opgeschoven;

zo is de soort in Duitsland zo goed als verdwenen (DIETZ ET AL. 2011). De grote hoefijzerneus is een standsoort, die doorgaans niet meer dan enkele tientallen kilometers van de zomerverblijven overwintert. Bij uitzondering zijn grotere afstanden gevonden, tot maximaal een paar honderd kilometer (DIETZ ET AL. 2011).

Voorkomen in Nederland

Prehistorie

Er zijn geen gegevens over het voorkomen van de grote hoefijzerneus in Nederland in deze periode.

Historische gegevens tot 1946

Volgens De Sélys-Longchamps (1842) was de soort algemeen in de winter in de groeven te Maastricht, maar tussen 1908 en 1935 werden daar nog slechts negen exemplaren aangetroffen (CREMERS 1929, WAAGE 1939). Pas vanaf 1937 werd de grote hoefijzerneus regelmatig aangetroffen tijdens het groevenonderzoek (VAN SCHAİK 1938). In de Caestertgroeve, in het Belgische deel van de Sint-Pietersberg, werd in 1939 een zomerkolonie gevonden met 75-80 dieren. In totaal zijn tussen 1936-1951 516 dieren geringd, de meeste in België. Daarvan zijn er 145 teruggevonden, waarvan 117 in dezelfde groeve. De verste terugmelding was op 23 km afstand (BELS 1952).

Grote hoefijzerneus.
Foto: René Janssen.
Greater horseshoe bat.

Periode 1946-1969

De kraamkolonie in de Caestertgroeve verdween in deze periode: de laatste zekere zomerwaarneming daar was van 23 juni 1951. Op 15 juni 1960 werden nog twee mannetjes en een niet-geslachtsrijp vrouwtje op de Nederlands-Belgische grens of in België gevangen (VAN HEERDT & SLUITER 1961). Het aantal overwinteraars nam gestaag af: in 1958-1960 overwinterden in Nederland respectievelijk nog vijf, vier en twee grote hoefijzerneuzen (VAN HEERDT & SLUITER 1961). De winterstand in het Sint-Pietersbergcomplex, met Caestert als belangrijkste locatie, daalde van 64 exemplaren in 1942/43 tot 11 in 1964/65 (VAN SCHAÏK 1983). In die periode werd de soort overigens al niet meer jaarlijks gevonden.

Periode 1970-1988

Na 1970 waren er nog acht solitaire overwinteraars over, waarvan twee in het Belgische deel van de Caestertgroeve (GLAS 1986). In de Riesenberggroeve overwinterde een exemplaar tot 1974, en in 1982 en 1984 werd er nog een gevonden in de Sint-Pietersberg (COBBEN 1982, 1987). In de Caestertgroeve werd een grote hoefijzerneus waargenomen in het najaar van 1984 en in de winter van 1986 (VERGOOSSEN & VAN DER COELEN 1986).

Periode 1989-2012

Vlak over de Nederlandse grens, op de hooizolder van een schuur bij kasteel Altembroek in de Voerstreek, is in

juli 1995 nog een groep van 12 exemplaren aangetroffen. Deze verblijfplaats ging echter in dat jaar verloren door bouwwerkzaamheden. Daarna werd de soort niet meer in Vlaanderen waargenomen (ZOOGDIERVERENIGING VZZ 2007). Wallonië telde in de periode 1990-2005 nog 82 vindplaatsen, met rond 2000 maximaal 200 dieren. Enkele daarvan zijn 's winters gevonden in onderaardse mergelgroeven nabij Nederlands Limburg (LAMOTTE 2006, VERLINDE 2003). In de winter van 1991-1992 en de vier daaropvolgende winters is opvallend genoeg een exemplaar aangetroffen in Fort Rijnauwen (UT) (VAN VLIET & MOSTERT 1997).

Veranderingen en oorzaken

De soort wordt tegenwoordig als verdwenen beschouwd. De grote hoefijzerneus kende in Limburg slechts een kleine populatie aan de rand van het verspreidingsgebied. Verstoring in zomer- en winterverblijven, gecombineerd met verslechtering van de foerageerhabitat, zijn waarschijnlijk de oorzaak van het verdwijnen.

Bedreigingen en bescherming

Ondanks de internationale beschermingsstatus van de grote hoefijzerneus, en het speciale actieplan van de Raad van Europa (RANSOME & HUTSON 1999) gaat het nog steeds niet goed met de grote hoefijzerneus. In Groot-Brittannië hebben gerichte beschermingsmaatregelen echter wel effect: de aanleg van in totaal 80 km heg en ruim 400 ha extensief grasland rond kraamkolonies in 1998-2003 heeft geleid tot een toename van de aantallen (LONGLEY 2003). Dergelijke omvangrijke maatregelen lijken in Zuid-Limburg niet haalbaar en wellicht ook weinig kansrijk, aangezien de grote hoefijzerneus ook in de wijde omstreken zo goed als verdwenen is.

Johan B.M. Thissen & Jo van der Coelen †

SUMMARY

Greater horseshoe bat *Rhinolopus ferrumequinum*

In the early part of the 20th century, small numbers of greater horseshoe bats used to hibernate in the limestone quarries in the south of Limburg. In the 1960s, only a handful of bats were left and by the early 1980s these had disappeared. A single greater horseshoe bat was reported at Fort Rhijnauwen in the province of Utrecht over five winters in the early 1990s, but the species has not been spotted in the Netherlands since. Destruction of the bats' hibernacula and habitat loss are possible causes of its decline.